

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Reprezentace národních symbolů, ikon
a příběhů v době okupace**

Vedoucí bakalářské práce: prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.

Vypracovala: Helena Hubková

Studijní obor: HIS-BOH

Ročník: 4.

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice. 4. května 2012

Helena Hubková

Ráda bych poděkovala prof. PaedDr. Vladimíru Papouškovi, CSc. za cenné a inspirativní rady, motivaci a veškerou podporu, kterou mi během psaní této bakalářské práce poskytl.

Anotace:

Předkládaná práce se soustředí na národní symboly, ikony a příběhy ve specifickém období národní nesvobody v průběhu německé okupace 1939-1945. Cílem práce je analyzovat literární texty, které byly publikované v daném období nebo s ním přímo souvisí, a zachytit možné proměny sledovaných národních symbolů, ikon a příběhů v průběhu druhé světové války. Práce se zaměřuje na způsoby užití sledovaných entit a jejich následnou reflexi.

Abstract:

The present work focuses on national symbols, icons and stories in a specific period of national oppression during the German occupation 1939-1945. The aim is to analyze literary texts, which were published in that period or are directly linked, and can capture the observed changes of national symbols, icons and stories during the Second World War. The work focuses on ways of using the monitored entities and their subsequent reflection.

Obsah

ÚVOD.....	7
1. POEZIE.....	9
1. 1. MNICHOVSKÁ DOHODA.....	9
1. 2. NÁVRAT MÁCHŮV.....	10
1. 3. ZÁŘÍ 1938.....	11
1. 4. NÁVRAT KARLA HYNKA MÁCHY.....	12
1. 5. PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA.....	13
1. 6. POHŘEB KARLA HYNKA MÁCHY.....	14
1. 7. 7. KVĚTNA 1939.....	16
1. 8. ÓDA NA NÁVRAT KARLA HYNKA MÁCHY.....	18
1. 9. VĚJÍŘ BOŽENY NĚMCOVÉ.....	19
1. 10. NAŠE PANÍ BOŽENA NĚMCOVÁ.....	22
2. PRÓZA.....	24
2. 1. OBRAZY Z DĚJIN NÁRODA ČESKÉHO.....	24
2. 2. ZE STARÝCH LETOPISŮ.....	29
3. STUDIE.....	32
3. 1. MOUDROST STARÝCH ČECHŮ.....	32
ZÁVĚR.....	39
LITERATURA A PRAMENY.....	46
PRAMENY:.....	46
LITERATURA:.....	46

ÚVOD

Literaturu, která byla psána a vycházela v době těsně před německou okupací a v prvních letech Protektorátu Čechy a Morava, spojují dvě velmi zřetelné skutečnosti – společný nepřítel a důraz na jakýsi životní postoj nebo spíše emoci, jež se v mé práci označuje pojmy národní uvědomění, národní pospolitost nebo národní identita atd. Příslušnost k národu se v tomto období bezprostředního ohrožení jeví jako jedna ze zásadních podstat existence člověka; každý si byl vědom, že musí jasně vymezit, na které straně barikády stojí. Literatura daného období je tedy silně nacionální a tento vlastenecký postoj je předáván dál nejcitovějšími způsoby, jaké umělecká tvorba nabízí. Není tedy divu, že jako každá emoce – i národní uvědomění, které vzplálo jako obrovský požár v celé společnosti tehdejšího Československa, prostoupilo literární tvorbu napříč všemi literárními žánry a styly. Autoři pro vyjádření těchto vlasteneckých citů používají prostředky, jež jsem si v práci označila pojmy národní symbol, národní ikona a národní příběh.

Po prostudování poměrně velkého množství dobových textů jsem určila několik pro mne výrazných děl daného období a jsem si vědoma, že tato práce přináší jen kusý náhled na danou problematiku. Chtěla bych však vytvořit určitý „výřez“, na němž bude jasně vidět, jakými způsoby a postupy je čtenáři předkládán národní symbol. Práce je rozdělena do tří kapitol podle žánrů vybraných textů. Nejprve se budu věnovat poezii, jejíž výběr jsem dále specifikovala tím, že jsem si jako sledovanou entitu vybrala konkrétní národní ikony – Karla Hynka Máchu a Boženu Němcovou. Má práce si nebere za cíl zjistit o životě těchto osobností nějaké zásadní informace, proto úplně opomím popis jejich životních osudů, snažím se pouze zachytit, jak byli tyto významní literáti vnímáni a především symbolem čeho se v době druhé světové války stali. Zacházím tedy s jejich jmény jako se znaky, které v daných textech nesou nejružnější významy. Do této části jsem se rozhodla zařadit i událost, jež na první pohled s literaturou, pokud ji vnímáme pouze jako texty, nesouvisí, a to druhý pohřeb Karla Hynka Máchy. Učinila jsem tak především proto, že tato událost, jejíž popis jsem našla v Národních listech (analyzovala jsem tedy i Máchův pohřeb jako text), je výraznou ukázkou způsobu vnímání národních symbolů. Snažila jsem se též interpretovat i části smutečních projevů (například část bohoslužby), které mi připadaly

pro moji práci nějakým způsobem přínosné, a i na nich se pokouším ukázat jakými způsoby je zacházeno s národními symboly.

V druhé kapitole se zaměřím na prózu – vybrala jsem dva podle mého názoru stěžejní texty: *Obrazy z dějin národa českého* (V. Vančura) a *Ze starých letopisů* (I. Olbracht). Jelikož se jedná o prózu, je zřejmé, že nositeli nejrůznějších významů zde budou celé národní příběhy, snažím se díla analyzovat a dále interpretovat, ale především chci poukázat na nejrůznější významy, které tyto příběhy s sebou nesou. Ve třetí části mé práce se zaměřím na studii R. Jakobsona *Moudrost starých Čechů*, jež je krásnou ukázkou toho, že národní uvědomění proniklo v této době i do odborné a exilové literatury.

Vybrané texty se snažím analyzovat a hledat významy, jež s sebou dané entity nesou, vždy se snažím promýšlet kontext, v němž text vznikl, stejně jako komu byl určen, což jsou podle mého názoru dvě zásadní roviny, v nichž vzniká proces reprezentace. Analyzované skutečnosti se dále snažím porovnat, případně se pokouším sledovat jejich proměnu v daném časovém úseku, pokud je to pro moji práci nějakým způsobem přínosné.

Při analýze se opírám o teoretickou studii W. J. T. Mitchella¹ a možná trochu překvapivě i o studie Rolanda Barthese² – oba tyto literární teoretici jsou pro mě inspirací a skýtají neuvěřitelné množství nejrůznějších podnětů, které mi napomáhají promýšlet danou problematiku.

---

¹ MITCHELL, W. J. T.: *Picture theory: essays on verbal and visual representation*, The University of Chicago Press, Chicago, 1995.

² BARTHES, Roland: *Mytologie*. Dokořán, Praha, 2004.

1. POEZIE

*„Jenomže dnes, kdy smrt se žije,
i úděl hrobu básník ztrácí.“³*

1. 1. MNICHOVSKÁ DOHODA

29. září 1938 byla podepsána v Mnichově dohoda, jež zpečetila osud Československa na dalších několik let. Vlna emocí, která událost provázela, se odrazila i v literatuře, především v poezii konce třicátých let. Tento akt, který byl vnímán zejména jako zrada západních mocností a ponížení českého národa, zanechal výraznou stopu v národním citění obyvatel Československa, což dokládá snad každý verš poezie tohoto období.

Poezie vycházela bezprostředně – jako okamžitá reakce na události jak před Mnichovskou dohodou, tak i po jejím podepsání. *„Nejrychleji mohla na spád události reagovat literatura, především poezie. Tuto povinnost v ničem nepromarnila,“* píše Robert Kvaček⁴. Poezie mohla nejpružněji reagovat na zářijové události, vycházela prakticky vzápětí, proto mohla být okamžitě čtena. Jaroslav Med to popisuje slovy: *„Nevídaný pomnichovský vzmach poezie dokumentuje [...] i letmý pohled na stránky soudobých novin a časopisů: v podstatě všechny seriózní denní listy a časopisy reagovaly na mnichovský diktát slovem básníka.“⁵*

Typickým rysem poezie tohoto období je nejen vypjatost, ale i potřeba promluvit jasně a nahlas k českému lidu, který v těžké chvíli, jakou Mnichovský „diktát“ dozajista byl, potřeboval povzbudit. Básníci se v této době dostali do zvláštního postavení – stali se mluvčími národa. I v samotných básních si můžeme všimnout motivu básníka, jenž promlouvá za národ svojí mateřštinou, i samotný „konkrétní“ motiv básníka Karla Hynka Máchy je jedním z nich, k němu se básníci třicátých a čtyřicátých let hlásí, jako by chtěli navázat na tradici básně jako projevu národního citění a uvědomění. Jinými slovy se sami básníci stali symboly národního vědomí, jeho hlásnými troubami. Do jisté míry se ztratila individualita autorů, a ti se stali součástí celku většího, celku národního. J. Med se k tomu vyjadřuje takto: *„[...] s tím, jak stoupalo vnější ohrožení*

---

³ HOLAN, Vladimír: *Havraním brkem*. Československý spisovatel, Praha 1958, s. 58.

⁴ KVAČEK, Robert: *Československý rok 1938*. POLART, Praha 2011, s. 64.

⁵ MED, Jaroslav: *Literární život ve stínu Mnichova*. Nakladatelství Academia, Praha 2010, s. 208.

*státu a sílilo volání po národní jednotě, vzrůstalo v literatuře vědomí o spojitosti básnického gesta s existencí národa.*⁶

Poezie zářijových a říjnových dnů roku 1938 se vyznačuje několika společnými znaky. Jak již bylo řečeno, básně byly určeny široké veřejnosti, čemuž podléhala i forma těchto děl. Jsou charakteristické jednoduchým veršem, což umožňuje čtenáři nejen jednodušší pochopení, ale také mnohem větší zapamatovatelnost této poezie. Obsah básní je velice explicitní, přehledný, čtenářem snadno uchopitelný, čemuž napomáhá i dějovost většiny básní.

Konkrétní události, ke kterým se zářijová poezie vztahuje, zapříčinily také velké množství společných motivů, které se v básních objevují. Jedná se především o motivy zrady, národní potupy, strachu, smrti atd.

1. 2. NÁVRAT MÁCHŮV

Ve dnech bezprostředně po Mnichovské dohodě, 1. října 1938, dochází v tehdejším Československu k události, jež je především pro český národ zásadní - vyzdvižení ostatků českého básníka Karla Hynka Máchy ze hřbitova v Litoměřicích, které se v zápětí staly součástí Německa. „Popud k převozu dal ve vládě guvernér Československé národní banky Karel Engliš, převoz měl realizovat pražský primátor Petr Zenkl.“⁷ Už jen samotný fakt, že československá vláda měla potřebu „zachránit českého básníka“, nám ukazuje, jak silný vlastenecký cit byl svázán s osobou K. H. Máchy. Hrobník Hans Knobloch Máchův hrob vykopal a poté byly ostatky převezeny do pražského krematoria ve Strašnicích.⁸

„Narychlo organizovaný přesun rozpoutal vlnu senzačních odhalení zpochybňujících pravost Máchových ostatků i bouřlivou debatu o tom, kam Máchu nyní pohřbít. Vedle obligátního Slavína byly zmiňovány Petřín nebo vyšehradské valy i různá místa na hranicích „zmenšené vlasti“ (Bělá pod Bezdězem, Roudnice nad Labem, Mělník).“⁹

---

⁶MED, J.: *Literární život...*, s. 210.

⁷Tamtéž, s. 211.

⁸MALÝ, Jirí, NOVOTNÝ, Miloslav: *Návrat Karla Hynka Máchy*. V. Petr, Praha 1939, s. 21-24.

⁹TUREČEK, Dalibor, FAKTOROVÁ, Veronika: *Karel Hynek Mácha 1810 – 2010: Dvě století české kultury s Máchou*, Památník národního písemnictví, Praha 2010, s. 100-101.

Máchovy ostatky byly velice pečlivě prozkoumány antropology, především Jiřím Malým.¹⁰ Slavnostní uložení do hrobu na Vyšehradě proběhlo až v květnu 1939, do té doby byly ostatky uloženy v Antropologickém ústavu Karlovy univerzity.¹¹

1. 3. ZÁŘÍ 1938

Báseň Vladimíra Holana s názvem „*Září 1938*“ vyšla bezprostředně v období po Mnichovské dohodě, v roce 1938.¹² Toto chmurné období je v básni zachyceno spontánně, z každého verše je cítit zklamání, zloba a vzdor. Období národní tragédie v její bezprostřední tíživosti se zde nijak neschovává a je velmi explicitně vyjádřeno. Verš je pravidelný, což může vést i k lepšímu zapamatování básně, která byla určena široké veřejnosti.

Motivy strachu, zrady, krve, ponížení atd. jasně odkazují na velice bouřlivé období zářijových dnů.

Pokud text srovnáme s básněmi následujícími, které vyšly později, na první pohled je zde patrný rozdíl. Zatímco ve *Vějíři* nebo *Naší paní* se bojovnost, národní hrdost a národní přínaležitost skrývají za postavu Boženy Němcové, pomnichovská deziluze, zmar a zklamání je mnohem útočnější, krvavější, „opravdovější“. Ponížená hrdost se ozývá z každého řádku. Performance národní symbolů a ikon se i v průběhu několika měsíců v roce před vypuknutím druhé světové války změnila. Zatímco v zářijových dnech vychází poezie plná zklamání a bojovných tónů, v začátku roku 1939 se objevují motivy, které dávají větší důraz na paměť národa. Jako by se národ s „porážkou“ a zradou smířil a spíše se uchyluje k národním symbolům jako k naději, že národ přežije kruté časy.

Závěr básně „Návrat Máchův“ se týká vyzvednutí Máchových ostatků z Litoměřic, avšak oproti pozdější Nezvalově básni *Óda na návrat Karla Hynka Máchy* postrádá jakékoliv pozitivní náznaky, všechna naděje se rozpustila ve všudypřítomném zmaru. Mácha se sice „navrací“, ale má se vůbec kam vrátit? „Básník, který sto let spal“ je okraden i o vlastní hrob a v dané skutečnosti se ztrácí veškerý smysl. Báseň oproti ostatním postrádá jakékoliv východisko.

---

¹⁰ MALÝ, J., NOVOTNÝ, M.: *Návrat...*, Praha 1939.

¹¹ MED, J.: *Literární život...*, s. 211.

¹² CHALOUPKA, Otakar: *Příruční slovník české literatury*. Kma, Brno 2007, s. 301.

*„Jenomže dnes, kdy smrt se žije,
i úděl hrobu básník ztrácí.“¹³*

*„a básník, mrtev nebo živý,
už neví, kde má spočinouti...
Jsou ještě někde hory, nívy,
ve kterých mizíš na své pouti,
svobodně mizíš v jitra zlatá?
A ne-li, smíš pak doufat, tuše,
že existuje nějaká pátá
světová strana duše?“¹⁴*

Nejistota, kterou zastupuje sám Mácha a která nepřipouští žádnou určitou odpověď na danou situaci, je výraznou myšlenkou závěru básně. Mácha jako symbol národní tragédie ztrácí stejně jako jeho rodná zem svobodu. I on jako výrazná individualita se ztrácí a stává se součástí trpící většiny.

1. 4. NÁVRAT KARLA HYNKA MÁCHY

25. října 1938 vyšla v Národních listech krátká báseň Rudolfa Medka s názvem *Návrat Karla Hynka Máchy*:

*„Básníku, básníku, odkud že se to vracíš?
Ze země cizozemců? Ah, z docela cizí země?
Vždyť není to přec jen Praha, jež říká ti: vrať se ke mně!
Jezero Máchovo šumí, van větru jde do Čech, do Čech,
směr jeho neodvrátíš!*

*Odkud se, básníku, vracíš? Z ciziny? Z Litoměřic?
V požáru dýmu zhaslo tvé nebeské mládí...
S tebou a s horstvy našimi — jak jsme se mívali rádi!*

---

¹³ HOLAN, Vladimír: *Havraním brkem*. Československý spisovatel, Praha 1958, s. 58.

¹⁴Tamtéž, s. 61.

*Na Radobýlu kříž — bude-li zlomen ten kříž,
který pes na světě vzhledne k radnici z Litoměřic?*

*Na vyšehradském poli uchystali ti místo.
Mnoho a mnoho slov pronesli o tobě úřední básníci...
Kolik všelikých rouhání v posledním roce ti chasníci,
kteří své zemi a lidu svému přijít na jméno nedovedli,
říkali tobě, básníku: Dadaisto! Surrealisto!
Vracíš se tedy, básníku, odkud že se to vracíš?
Z kraje, jenž není už mým, z kraje, jenž není už tvým?
Necháš jen básníku, pohledům na věky zádušným
obraz těch hor a pravěké mapy, jež volá
k Evropě nahnilé, hloupé, k ubohé Evropě:
Evropo, kam se kácíš?¹⁵*

Tato báseň ukazuje Máchu jako někoho, koho postihla německá okupace i přes to, že je více než sto let po smrti. Mácha je v básni přímo oslovován jako spolutrpitele, který je vyhnán ze své země stejně jako Češi ze Sudet, který také přichází o svůj domov a který je stejně jako všichni Češi zrazen evropskými mocnostmi. Mácha se stává „jedním z nás“, a tím reprezentuje celý národ jako takový.

Pokud srovnáme Holanovu část básně *Září 1938* s názvem „Návrat Máchův“ s básní Medkovou, musíme podotknout, že obě obsahují stejné motivy. V obou básních rezonuje motiv zrahy stejně jako nejistota, kterou tato zrada způsobila. Oba básníci pokládají znepokojivé otázky, na něž není jednoduché odpovědět.

Samotné vyzvednutí ostatků Máchy se tedy v této době stává symbolem ponížení, aby se půl roku po té mohlo uložení těch samých ostatků stát symbolem naděje i vzdoru.

1. 5. PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA

15. března 1939 byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava, což bylo další ranou pro již tak ponížený český národ. Nacistický teror, který byl světu již dávno znám,

---

¹⁵ Národní listy, 25. 10. 1938.

vyvolal v české společnosti nejistotu a obavy z budoucnosti. Jiří Doležal ukazuje na tuto skutečnost: „*Národ se obecně přihlašoval k těm svým tradicím, od nichž očekával, že mu pomohou nalézt východiska ze stavu, v němž se ocitl. Skláněl se proto před K. H. Máchou, uctíval památku Boženy Němcové a Bedřicha Smetany, scházel se na místech nějak spojených s národní historií a jejími legendami, u Domažlic i na Řípu, a nezapomínal na postavy Cyrila a Metoděje a na Jana Husa, jejichž jména byla v kalendáři v těsném sousedství a jejichž památka se slavila v téže návaznosti. Tehdy také jinak, spíše bojovně než prosebně, zazníval chorál uctívající sv. Václava.*“¹⁶ Velice častým motivem je i motiv hlavního města Prahy.

V práci jsem se zaměřila na nejvýraznější ikony, které si autoři období počátku protektorátu nejčastěji vybírali – Boženu Němcovou a opět Karla Hynka Máchu, na něm jako na velké ikoně národního vědomí je jasně patrné, jak se proměňovaly významy skutečností, jež básník reprezentoval.

1. 6. POHŘEB KARLA HYNKA MÁCHY

6. května 1939 proběhl triumfální průvod s ostatky Karla Hynka Máchy z panteonu Národního muzea až na Vyšehrad.¹⁷ Druhý pohřeb „prvního českého básníka“ se uskutečnil den poté, 7. května 1939, právě na vyšehradském hřbitově.¹⁸ Básnickovy ostatky byly nejdříve uloženy v domácí kapli kapituly v chrámu sv. Petra a Pavla.¹⁹

7. května po mši svaté pronesl kanovník mgr. Dr. Stašek kázání, jež zakončil mimo jiné těmito slovy: „*Karle Hynku Mácho, slibuji ti zde před Bohem, před svatými patrony českými, o nichž jsi ve svých básních tak dojemně a krásně zpíval, před ostatky tvými i popelem z rozpadlých srdcí našich národních pracovníků a buditelů, uložených na staroslavném a královském Vyšehradě, že zůstaneme věrni vaší práci, vašemu potu, utrpení i krvi, že nezapomeneme na váš horoucí vlastenecký odkaz, ale budeme jej věrně, poctivě a svědomitě plnit.*“²⁰ I v náboženském textu jako je toto kázání se

---

¹⁶ DOLEŽAL, Jiří: *Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie, Národní filmový archiv v Praze*, Praha 1996, s. 127.

¹⁷Tamtéž, s. 127.

¹⁸TUREČEK, D., FAKTOROVÁ, V.: *Dvě století...*, s. 101.

¹⁹Národní listy, 8. 5. 1939.

²⁰STAŠEK, Bohumil: *Karel Hynek Mácha na Vyšehradě*, nakladatelství „Vyšehrad“ v Praze, Praha 1939, s. 15.

můžeme mimo jiné setkat s důrazem na národní paměť, ale hlavně je zde nesmrtelné Máchovo dílo uctíváno s náboženským nádechem a Mácha se v dané ukázce evidentně stává jakýmsi patronem české země. Uvedená část Staškova kázání jasně ukazuje, do jakých krajností byl symbol Máchy doveden. Národní patos, jenž byl poplatný dobové „popularitě“ Máchy, se dostává do všech textů daného období jako přirozená součást. Lidé se jedním dechem modlili za svoje životy i za svůj národ slovy Máchova Máje stejně, jako jakoukoliv modlitbou.

V odpoledních hodinách následoval krátký průvod z chrámu sv. Petra a Pavla na Slavín. Básníková rakev byla doprovázena studenty a dívkami v bílém s kyticemi v rukou, průvod se několikrát zastavil, naposledy těsně před Slavínem. Za české básníky nejprve promluvil Rudolf Medek: „...*Proto věříme, že Ti bude hlína této země lehká. Že Tvůj duch v básnickém plápolu obejmě znovu duši našeho lidu. Co nám nikdo vzítí nemůže, je láska. Láska k rodné zemi, k rodnému jazyku a láska a péče o příští pokolení. Také ty, básníku, jsi tak cítil a to jsi věděl.*“²¹

Po Medkově řeči byla rakev snata z katafalku a nesena ke hrobu mimo jiné také předními českými básníky – např. Jaroslavem Seifertem, Josefem Horou, Františkem Halasem a dalšími.²² I tento akt může být považován jako symbolické gesto, v němž básníci nesoucí rakev reprezentují kontinuitu básnické tvorby, i oni se tímto počínáním stávají symbolem básníka, jenž zastupuje národ a mluví za něj.

Národní listy dále uvádějí, že člen Národního divadla Eduard Kohout zarecitoval báseň Josefa Hory „7. květen 1939“, jež „dostala se již v sobotu v Pantheonu do nejširších vrstev lidových, jež přišly se poklonit básníkovým ostatkům.“²³

Poté byla rakev spuštěna do hrobu za zvuků národní hymny *Kde domov můj*. Na rakev oficiální hosté házeli bílé květy a následně také zástupy čekajících zasypaly hrob kvítím. Článek v *Národních listech* je zakončen slovy: „*Jistě zůstane včerejší den v trvalé paměti účastníků – z celé Prahy, v níž po celou dobu odpoledního pořadu hořela všechna světla. Národ naplnil vyšehradské hradby po celé jejich délce. Přišel se rozloučit z[!] básníkem jako králem.*“²⁴

---

²¹Národní listy, 8. 5. 1939.

²²Tamtéž.

²³Tamtéž.

²⁴Tamtéž.

Popsali jsme si průběh Máchova druhého pohřbu, který je jasnou ukázkou dobové nálady. Celý pohřeb provázela „velká slova“, v nichž nechyběly připomínky národní hrdosti, síly a odhodlanosti. Mácha je popisován se všemi superlativy a i jeho dílo je adorováno do nejmenší krajnosti. Asi nejvýstižněji to vystihují slova, že „*národ se přišel rozloučit s básníkem jako králem*“. Mácha se pro český lid stal symbolem vzdoru, symbolem samotného českého vlastenectví, symbolem národní velikosti.

Tento velký příběh českého vlastenectví, jenž se stal manifestací proti nacistům, je dokladem také toho, jaké postavení měl básník respektive literárně činný člověk v daném období, kdy se příslušnost k národu stala znakem kvalitativním. Mácha je odlišťen pouze na symbol národní nedotknutelnosti, jeho tělo je pouhým znakem v procesu českého kulturního odboje, jeho vlastní báseň je pouze připomínána ne diskutována - z dynamického díla i ze samotného autora se stává plochý znak, jenž může užít kdokoliv pro určení své národní identity. Mácha se také stává jedinou zbraní, která obyvatelům Československa zbyla v boji proti nacistům.

Tento poslední nádech před krutými časy, jež museli Češi vytrpět, byl projevem všech lidí, nejen vlasteneckých spolků. Pojem národ se v období druhé světové války zaplnil spoustou nových významů, tento jindy prázdný konstrukt dostává jasné obrysy a především jasnou funkci – má spojit všechny antinacisty do jedné skupiny, a tím se vyhranit oproti společnému nepříteli. V dané době není podstatné, zda se vám Máchova poezie nebo próza Němcové líbí, zda vůbec čtete nebo zda vnímáte Máchu a Němcovou jako morální vzory. Pokud patříte k českému národu, je vám tento postoj takřka diktován. Národní symboly se stávají neoddělitelnou součástí lidské každodennosti.

1. 7. 7. KVĚTNA 1939

*„Básníku, je tvůj měsíc zas,
tesklivě sladký oblak jara.
Mámivou řečí zní tvůj hlas,
jenž přes věky nám nezastará.
Nesem ti na hrob modrý květ,
budiž ti lehká rodná hlína.
Ach, milovati, rozumět,*

*když rodná zem přijímá syna,
a smutek tvůj víc milovat,
a statečnost tvou víc rozuměti!
Jen slovo jsi a přece hrad,
jen krása a přec vnebevzetí,
a štěstí v zoufalosti tvé
spí jako rosa na tvém slovu.
Sedají ptáci na větve,
tvůj máj, tvůj máj jde po hřbitovu,

jsme doma, i ty doma jsi,
tvou řečí máj v zástupech plane,
Tvou věčnou řečí zpívá si
v nás láska k zemi milované.²⁵*

V této básni Josefa Hory skládá uznání básník básníkovi. Tyto dva dobově „potřebné“ znaky spolu v básni vedou jakýsi symbolický dialog. Hora přebírá na sebe dobově poplatnou nutnost vyjádření vlasteneckých postojů a nálad básní, Máchy je totiž v této básni připodobněn k jednomu z vlastenců – a nezáleží na tom, zda za svého života horlivým vlastencem byl – a jeho dílo k jasně vlasteneckému textu – bez ohledu na to, zda Máj vlastenecký byl. Hora přebírá pouze obraz, který je v době druhého Máchova pohřbu mezi lidmi žádaný. Nezaobírá se podstatou Máchova díla nebo životními osudy samotného Máchy, pouze přebírá určitý nános vlasteneckého patosu, jenž se kolem Máchy za 100 let od jeho smrti vytvořil. Nevytváří z Máchy symbol, ale již pracuje se symbolem Máchy, který se vytvořil ve společnosti dávno před tím.

Josef Hora v této básni, která byla napsaná přímo k příležitosti druhého pohřbu Máchy, připomíná hlavně „básníkův měsíc“ máj, což má samozřejmě spojitost i s pohřbem samotným, který se odehrál možná také právě proto v květnu. Máj jako měsíc lásky zde zastupuje spíše lásku nejen k národu samotnému, ale především lásku jako cit nejvyšší. Máchy jako mluvčí tohoto národa, který se navrátil do své rodné země,

---

²⁵ TUREČEK, D., FAKTOROVÁ, V. : *Dvě století...*, s. 102.

se v básni objevuje jako důraz na národní hrdost. Samotný návrat Máchy odkazuje na zřejmou potřebu domova a zázemí a připomíná každému, kdo se Máchova pohřbu zúčastnil, že i přes velice citelné ohrožení státu je zbytek Čech stále místem, kde Češi mají nejen domov, ale i kde mohou najít útočiště a oporu. Dílo Máchy – především báseň Máj – je potvrzeno jako nejuznávanější vlastenecký text, jenž koluje zástupy stejně, jako v den jeho druhého pohřbu nejspíše tato Horova báseň.

1. 8. ÓDA NA NÁVRAT KARLA HYNKA MÁCHY

Báseň Vítězslava Nezvala poprvé vyšla v roce 1940²⁶ a oslavuje nejenom zdárné vyzdvižení Máchových ostatků z Litoměřic obsazených Němci (říjen 1938), ale i jejich převezení na vyšehradský hřbitov (7. května 1939). Již název básně, v němž jsou použita slova „óda“ a „návrat“, je jasnou ukázkou dobové proměny pohledu na převoz Máchových ostatků. Návrat Karla Hynka Máchy jasně evokuje naději pro národ a už ne ponížení jako v říjnu 1938. Básník národ neopustil a i v těch nejtěžších chvílích je jeho součástí.

Mácha se i v této básni stává symbolem příslušnosti k národu – „kdo nemiluje Máchu, není Čech“, symbolem nedotknutelnosti národní kultury – „Máchu Němcům nenecháme“, stává se symbolem vypjatého českého nacionálního vzdoru. První z českých básníků se navrátil do Prahy, do centra české kultury, což samo o sobě nejspíše působilo jako značná vzpruha pro vlastenecké cítění národa. Bojovnost a vědomí, že se národ ještě nevzdal, je patrný právě v Nezvalově básni.

*„Té zemi na níž nebe křivdu páchá
A s níž teď splynul Karel Hynek Mácha
Bud' zdráva vlasti má a nermuť již svou líc“²⁷*

V básni je popisován samotný převoz Máchových ostatků. Dozvídáme se, že Máchovy ostatky byly vyzvednuty z litoměřického hřbitova, poté vystaveny v krematoriu v Olšanech a nakonec pohřbeny s velkou slávou na Vyšehradě. Přírovnání a metafory jsou jednoduché a jasné, popisné části čtenáře nijak nematou a nenáročné

---

²⁶CHALOUPKA, O.: *Příruční slovník...*, s. 645.

²⁷NEZVAL, Vítězslav: *Pět minut za městem*. Praha, Československý spisovatel, 1953, s. 125.

verše jsou dobře zapamatovatelné tak, aby se je každý mohl naučit nazpaměť. Potvrzuje se tím, že báseň byla určena pro širokou veřejnost. Básník promlouvá k celému národu, burcuje a snaží se vzbudit v čtenářích naději. Máchu zde můžeme považovat za symbol boje za českou kulturu.

V závěru básnická skladba připomíná dojemnou modlitbu, přání, aby Čechy, národ a vlast přetrvaly. („*Bud' zdráva Vltavo...; Bud' milosrdna k nim bud' vlasti při těch štvancích...*“ atd.²⁸)

V celé básni rezonuje motiv návratu domů. Symbol Máchy jako ztraceného syna, který byl vyhnán nepřáteli, ale jeho vlast je mu stále domovem, do něhož se navrácí. Navíc se motivy vlasti, domova a naděje prolínají a v závěrečných verších splývají. Jinými slovy vlast se stává domovem a domov nadějí a Mácha je jedním z těch, kteří se navrátili domů a našli ve své vlasti naději.

„*A přece čí jsi jiného než jejich
V svých radostech i ve svých beznadějích
Bud' zdráva vlasti má ty matko naděje*“²⁹

1. 9. VĚJÍŘ BOŽENY NĚMCOVÉ

7. května 1939 proběhl druhý pohřeb Karla Hynka Máchy na pražském Vyšehradě a Jaroslav Seifert zde u katafalku českého básníka držel čestnou stráž. Dva dny poté, 9. května, zveřejnil v deníku Národní práce Jaroslav Seifert krátkou třístrofovou báseň s názvem *Vějříř Boženy Němcové* s podtitulem *K pohřbu Karla Hynka Máchy na Vyšehradě*. První vydání celé skladby vyšlo v únoru 1940.³⁰

Není náhodou, že si Seifert vybral jako ústřední motiv své básně právě Němcovou. Vyzdvihovat české literární umělce minulé doby bylo pro toto období příznačné. Pojem národa jako takového je úzce spjat s řečí a český jazyk byl na vzestupu právě v období Máchy a Němcové a právě oni se zasloužili o rozvoj češtiny a české kultury. Alespoň takové mínění o českých umělcích devatenáctého století měli spisovatelé literatury čtyřicátých let. Ikony české národní literatury, nedotknutelné

---

²⁸Tamtéž, s. 126-127.

²⁹ Tamtéž, s. 127.

³⁰SEIFERT, Jaroslav, *Dílo Jaroslava Seiferta. Svazek 6*, Praha 2005, s. 121.

modly, morální vzory - patetičnost je zřetelná v každém z těchto označení, avšak vypjatá doba počátku druhé světové války si vyžádala své národní hrdiny. Stali se symbolem národního uvědomění, odporu proti nacismu, stali se ikonami, za které by měl národ bojovat.

V básni *Vějíř Boženy Němcové* dochází k propojení velkých ikon národní kultury 19. století. Básník si jako hlavní ikonu vybral Boženu Němcovou, přesto v básni nechybí jasné odkazy na Máchu („...*od hřbitova pod Radobýlem/ chutnal vždy hořce rozmarýn...*“³¹, Radobýl je vrch u Litoměřic, odkud Mácha zpozoroval požár litoměřického předměstí.³²), Havlíčka („... *z trní, jež dalas Havlíčkovi, / bodal nás ostn za ostnem...*“³³) a Smetanu („... *jak tympán v uši Smetanovi, / ty neslyšels, ...*“³⁴).

Božena Němcová jako ústřední motiv reprezentuje hrdou a odvážnou „matku národa“, ke které se obrací lyrický subjekt v těžké chvíli, matku, která pečovala o český jazyk a která pro českou kulturu tolik vytrpěla.

*„Co dal jí osud do věna,
je mé, je mé, jsem z její hlíny,
je má, je má a nesněná
s údělem rodné mateřštiny
i s hořkostí ukrytou v blíny;
a v horečce a vidinách
já slovem rodné mateřštiny
volal jsem ji, když přišel strach.“³⁵*

Matka, symbol bezpečí, ke kterému se český národ upíná, se zde prolíná s motivy strachu a beznadějně tmy. Lyrický subjekt se zde hledá oporu ve velké osobnosti spjaté s národní historií a kulturou.

*„Těch bylo, kteří pro svůj žal
volali mrtvou matku zpátky,
[...]*

---

³¹ Tamtéž, s. 24.

³² Tamtéž, s. 36.

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž, s. 22.

³⁵ Tamtéž, s. 30.

*Koho měl volat tento lid
na mezích líbezného kraje,
stín, který vrhá monolit,
mlčí a mlčí, neboť tma je,
sníh na orloji neroztaje,
hodina nezní, jenom strach
mlčí a mlčí, neboť tma je
a smrt již stojí na dosah.* ³⁶

Osud Němcové jako trpící ženy je srovnáván s osudem národa. Verše vybízí k odvaze, jež projevila Němcová v průběhu svého života. Životní těžkosti spisovatelky jsou přirovnávány k národním. Trpící žena se ve verších přímo stává trpícím národem.

*„...jsme šli a šli až k jedné cele,
až k rakvi, na niž pro přátele
upletla proutí, které jí
sám život splétal v její cele
ze slz a zhaslých nadějí.* ³⁷

Božena Němcová, jež není v básni přímo jmenována, vystupuje jen skrze motiv vějíře. Odkaz, jež národu zanechala, se stává mnohem podstatnějším, než Němcová samotná. Něco po ní „přežilo“, ve verších se skrývá nejen naděje, že i po nás něco zůstane, ale i připomínka toho, že pokud národ nezapomene, nelze jej zničit. „Paměť národa“ je dalším z výrazných motivů literatury čtyřicátých let.

*„Patinou věků lehce obestřeno
je všechno to, čeho se dotkl zmar,
jen vějíř zůstal a s ním tvoje jméno
a vůně, vůně dávných českých jar.* ³⁸

---

³⁶ Tamtéž, s. 21.

³⁷ Tamtéž, s. 25.

³⁸ Tamtéž, s. 33.

1. 10. NAŠE PANÍ BOŽENA NĚMCOVÁ

Básnická skladba Františka Halase *Naše paní Božena Němcová* byla vydána poprvé v roce 1940. Přepracované vydání poté vyšlo v poválečných letech, v roce 1946.³⁹

Božena Němcová zde reprezentuje nejvyšší morální vzor pro český národ, čemuž odpovídá samotný název básně. V básni je Němcová líčena jako krásná, tvrdě pracující a trpící žena, která celý život zasvětila pečování o český jazyk. Můžeme ji považovat za samotný symbol národního jazyka.

*„básníci čeští musí vyzpívati
za příklad dík svůj Boženě“⁴⁰*

Některé pasáže připomínají modlitbu k „matce národa“, vyzývají ji, aby národ chránila a orodovala za český lid. Např.:

*„Pani
matko naší velikosti chraňte lid a země klín
až po srdce rozevřený řezem císařským“⁴¹*

Samotné dílo Němcové je v básni opěvováno, především novela *Babička*, ke které se může trpící lid uchýlit v nejtěžších chvílích a najít zde naději a povzbuzení.

*„Noc tehda šlápla na housličky
všemu co živé je a zpívá
a od těch časů sedá u Babičky
komu se v srdci stmívá“⁴²*

V básni je též připomínán odvážný čin Němcové (stejně jako u Seiferta), kdy položila Havlíčkovi na hrob trnovou korunu - Němcová jako symbol odvahy a vzorového chování.

---

³⁹ CHALOUPKA, O.: *Příruční slovník...*, s. 251.

⁴⁰ HALAS, František: *Naše paní Božena Němcová*. Praha, Československý spisovatel, 1953, s. 29.

⁴¹ Tamtéž, s. 36.

⁴² Tamtéž, s. 22.

Báseň je velice explicitní, srozumitelná, čemuž napomáhá jednoduchý verš, velice zpěvné rýmy atd. Patetičnost básně je dána obdobím, kdy byla napsána, i ona má burcující nádech vyzývající k odvaze a v textu je zřetelně cítit potřeba povzbudit čtenáře a ukázat mu i v těžkém období světlo naděje.

*„Kdyby nevím jaké hrůzy
rozbitly nás doslova
zas nás vzkřísí dcerka Musy
Naše paní Němcová
...
Jeden zajde druhý přijde
slunko zašlo slunce vyjde“⁴³*

Halas, stejně jako Seifert, Němcovou srovnává s celým národem. Víra v Němcovou se zde překrývá s vírou v národ samotný. Pokud nezapomeneme na osobnost, jakou byla Němcová, náš národ bude žít, proto je dobré si ji připomínat v období tmy a ohrožení – tento odkaz je prostoupen i celou touto básní.

---

⁴³ Tamtéž, s. 28.

2. PRÓZA

„Vančura věděl dobře, že být umělcem je odpovědné.“⁴⁴

2. 1. OBRAZY Z DĚJIN NÁRODA ČESKÉHO

Vladislav Vančura již v únoru 1938 uveřejnil v Družstevní práci návrh na dílo o českých dějinách, na němž by spolupracovali jak čeští spisovatelé, tak čeští historici. Plán ztroskotal především na straně beletristů – kolektivní práce vážla, proto se Vančura rozhodl, že první díl cyklu napíše sám.⁴⁵ Jistě v té době netušil, že toto úchvatné dílo, bude jeho posledním. První díl vydal v prosinci 1939, druhý v říjnu 1940, třetí nedokončil a jeho torzo vyšlo již posmrtně až v roce 1948.⁴⁶

Již v době vydání bylo dílo podrobena velké spoustě nejrůznějších pozitivních i negativních kritik. „Celkově však Vančurova ‚věrná vypravování‘ vzbudila značný ohlas; psalo se o nich v časopisech i denním tisku, ba dokonce – jak dokládají údaje v měsíčníku *Panorama* z let 1940-41 – i v listech, jejichž obsahové zaměření bylo literatuře na hony vzdáleno.“⁴⁷ Evidentně Vančurova práce v tomto období rezonovala ve společnosti jako něco žádoucího. V době přímého ohrožení národní identity mohlo toto dílo působit jako ostrov naděje, jako místo, s kterým se může každý ztotožnit a najít se v něm. „Česká veřejnost to pochopila: Vančurovy *Obrazy* ocitly se v rukou velikého počtu a konaly své určení.“⁴⁸ Pokud se na *Obrazy* podíváme z tohoto úhlu pohledu, může nás zarazit, jakou formou je dílo napsáno. Vančurova osobitá a tvůrčí práce se slovem jako takovým, jeho preciznost a až přehnaná hra s detaily prakticky zabraňuje jakémukoliv masovému šíření této prózy.

Obrazy jsou velice uměleckým a do jisté míry působí i trochu jako dílo odborné, což je jen zdání vyvolané Vančurovým slovníkem. Přesto je však zřejmé, že Vančurovy příběhy byly opravdu čteny, i když nebyly a ani nemohly být určeny širší společnosti. „Vančura věděl dobře, že být umělcem je odpovědné a že odpovědnost umělcova vůči

---

⁴⁴ MUKAŘOVSKÝ, Jan: *O Vladislavu Vančurovi. Dvě přednášky*. V. Opatrný, Praha 1945, s. 5-6.

⁴⁵ BLAHYNKA, Milan: *Vladislav Vančura*. Horizont, Praha 1981, s. 130-131.

⁴⁶ POLÁČEK, Jiří: *Portréty a osudy*. Albert, Boskovice 1994, s. 112.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ MUKAŘOVSKÝ, J.: *O Vladislavu Vančurovi...*, Praha 1945, s. 5.

národu, pro který tvoří, i básníková vůči národu, jehož jazyka užívá, je zůstat umělecky důsledný za jakoukoliv cenu, i za cenu nepochopení. ⁴⁹

Vančura je mistr slova a jeho *Obrazy* to bezezbytku dokazují. Čtenář cítí přesně vymezenou hranici – o slovo méně nebo více a celý text by se rozpadl. Čtení Vančurových *Obrazů* je především umělecký zážitek. V tomto díle není propagováno vlastenectví skrze národní příběhy samotné, ale spíše vysokou úroveň jazykových schopností autora. Vančura nepřipomíná pouze národní legendy a příběhy, ale také nádheru českého jazyka. Určitým způsobem se v tomto díle pojmy národ a jazyk velice těsně překrývají, takže samotné čtení *Obrazů* se stává meditací nad národním jazykem spíše, než nad vlasteneckými symboly.

Velkolepé dílo, které bohužel nebylo dokončeno, se vydává po stopách těch nejstarších českých příběhů. Vančura zde spojil svoji spisovatelskou preciznost a tvůrčí originalitu a vytvořil nový svět plný rozličných postav, které sice mají více či méně (anebo také vůbec) ověřitelnou historickou podstatu, ale především neustále aktuální charakter. Čtenáři, kterému dané příběhy mohou být i velice dobře známy, je předkládán nový svět, nový prostor, v němž má místo každý maličký detail, každé slovo. Vypravěč působí, jako by všechny skutečnosti viděl na vlastní oči a byl jim přímo účasten, čemuž pomáhá i autorův jazyk a celková výstavba vyprávění. Čtenář má možnost se přesunout do světa, jenž může působit jako autentický prostor a čas, v němž dané příběhy vznikly. Jako by známý, léty zjednodušený příběh dostal zpátky svoji velikost a slávu.

Už samotný název *Obrazy z dějin národa českého* vystihuje jistým způsobem podstatu celého díla. Vančura zde mistrným jazykem ani tak nevypráví, ale spíše maluje velice propracované epické dílo. Text získává další rovnu – výtvarnou. Milan Blahynka *Obrazy* označil slovy „literární film“⁵⁰, což má spojitost i s tím, jak blízko měl Vančura k světu filmu. A tím se dostáváme k jednomu z paradoxů tohoto okouzujícího díla, Vančurovi se zde podařilo propojit ty nejstarší české příběhy s něčím tak moderním, jako byl v dané době film.

Podtitul knihy *Věrná vypravování o životě, skutcích válečných i duchu vzdělanosti* dává čtenáři jistý druh ujištění, že se opravdu jedná o historicky podložené skutečnosti. Ty jsou však zaobaleny do heroického způsobu vyprávění. V díle se spojuje

---

⁴⁹Tamtéž, s. 5-6.

⁵⁰BLAHYNKA, M.: *Vladislav Vančura...*, s. 131.

historická podstata událostí, jenž samy o sobě nemusí být tak poutavé, s beletristickým vystavěním příběhu, které čtenáře vtáhne do děje svojí dynamikou. Živost a velká dějovost vyprávění nutí každého, kdo se knihu rozhodne přečíst, aby příběhy prožil a procítil.

Pojem národ Vančura vyplnil novými významy, především se v jeho podání jedná o společenství nejrůznějších individualit a jejich postojů. Tyto jedince pak spojuje společná minulost a jazyk, další dvě naprosto zásadní složky Vančurova díla.

Vančura vytvořil z „jednoduchých mýtů“, které se v nějaké zjednodušené formě mohly tradovat, velkou heroickou národní mytologii. Vyzdvihl tak kořeny „národní civilizace“. Přesto jsou *Obrazy*, ač jejich vznik byl podmíněn děsivou dobou před druhou světovou válkou, dílem nadčasovým i nadnárodním. Sice mají být dílem vlasteneckým (což dokazuje sama vybraná látka), ale překračují i tuto hranici a stávají se dílem především lidským.

Postavy Vančurových *Obrazů* jsou lidé nejrůznějších charakterů, přesto se dá říci, že převažují heroické postavy s kladnými vlastnostmi, především odvahou a statečností. Osobnosti duchovní, válečníci, králové, spisovatelé, ale i chudásové, sedláci a další – celá škála lidské společnosti zaplňuje prostor *Obrazů*, takže dílo působí velice dynamicky, jako by samo žilo před zraky čtenáře. Jednotlivé postavy jsou charakterizovány hlavně svými činy, tím, jak se zachovávají v nejrůznějších situacích. Myšlenka toho, že o tom, kým jsme, rozhodují především naše skutky, leží v hloubi každého příběhu z *Obrazů*. Přesto dílo nepůsobí moralisticky, nepoučuje, pouze předkládá čtenáři jednotlivé příběhy spíše jako materiál k zamyšlení. Vančura spíše pokládá otázky než odpovědi, jako by se snažil „zakonzervovat“ morální hodnoty, jež jsou nadčasové a platné pro každou lidskou existenci.

Zvláště v kapitolách o sv. Ludmile, sv. Václavovi nebo sv. Vojtěchovi je patrná potřeba zobrazit tyto světce bez „náboženského mýtu“, a tím vytvořit postavy mnohem lidštější a skutečnější. Vančura se zbavuje jednoho mytického vyobrazení, aby tím stvořil část úplně nově pojaté legendy, která si za svůj cíl vytýčila zdánlivou pravdivost. I v jiných částech díla si můžeme všimnout, že vypravěč se tváří, že vše viděl na vlastní oči a zaznamenal si každý detail, že se tedy nejedná o legendu, ale o čistou pravdu. Vančura vycházel z historických faktů, ale způsob, jakým látku pojal, je natolik umělecký a postrádá jakékoliv zábrany, jež by na jeho místě měl skutečný historik, že

by se dalo říci, že vytvořil úplně jinou, nově a originálně pojatou „pověst“ o českých dějinách. Jedná se vlastně o žánrově nezařaditelné dílo.

Vančura se vyhýbá tématu boje českého národa proti německému, přestože by mu daná látka k tomu nabízela prostor. Pokud popisuje nějaký historický spor mezi oběma národy, dbá na historickou přesnost, nezakresluje. Spíše se kloní k jistému druhu „zobecnění“ válečných sporů, kde vítězí lidská odvaha, která poráží jakéhokoliv nepřítele.

Čas a prostor se mohou zdát fiktivními, celá próza působí jako fantazijní příběh, jež je zakotven v neurčité době na nereálném místě. Ale v tomto bodě do Vančurova díla vstupuje zásadní prvek – národ. Příběhy, které by mohly působit jako pouhé „výmysly“ autora, jsou zakotveny v historických souvislostech, mají reálný základ. Tím dostává dílo další rozměr - národní příběhy vnímané jako základy české kultury, jako dědictví našich předků, zde tvoří hlavní osu a na první pohled to nejpodstatnější.

Národ a národní kultura jsou velká témata tohoto období. Pronikly velice hluboko i do Vančurova uměleckého díla. Přesto *Obrazy* určitým způsobem nezapadají do tvorby této doby. V kapitole této práce o poezii se často zmiňuje ztráta individuality básníků za účelem naprostého „splynutí“ s národem, Vančura byl podle mého názoru natolik silnou osobností, že v jeho případě něco takového nebylo možné. Zatímco většina básníků této doby podřídila svůj literární styl tomu, aby dílo bylo více srozumitelné, Vančura na svém stylu nezměnil vůbec nic. Nemohu se zbavit dojmu, že práce na *Obrazech* byla pro Vančuru součástí jeho existence v absurdní a vše ohrožující době druhé světové války.

*„Pochopil, že i nadále je třeba hrdinského zpěvu o české minulosti, chápal, že obrana v bitvě beze zbraní bude pro národní celek ještě těžší než obrana v poli bitevním,“*⁵¹ píše ve své řeči Jan Mukařovský. Podle mého názoru Vančura tímto dílem bojoval proti válečnému zlu nejen za český národ, ale i za celý humánní svět.

V době největšího ohrožení českého národa Vančura sepsal velice silné až meditativní dílo, jež pokládá tolik otázek, kolik jich jen lidská existence nabízí. Prezентuje národní sílu, jež má kořeny hluboko v minulosti, a dokládá spoustou příkladů životaschopnost českého národa.

---

⁵¹ MUKAŘOVSKÝ, J.: *O Vladislavu Vančurovi...*, Praha 1945, s. 4.

Dílo, které jistě mělo posílit víru jak samotného Vančury, tak všech čtenářů, zvláštním způsobem oslavuje lidství, ale – což mě zarazí – nehledá smysl. V období, kdy základní a nejpálčivější otázkou je otázka po smyslu, Vančura předkládá příběhy, jež mohou být vodítkem, jak se má člověk v té které chvíli zachovat, ale nedávají jasnou odpověď. Čtenář má prostor, aby si „vybral“ svého hrdinu. Text zvláštním způsobem apeluje na lidskou odpovědnost za své chování. Hrdina může udělat cokoliv, ale vždy musí počítat s následky svých činů.

Obrazy, jež by podle prvního předpokladu měly čtenáře uklidnit v rozpolcené době, naopak mohou znepokojovat tím, že dávají jasně najevo, že neexistuje jedna jediná pravda ani jedna jediná odpověď. Text místo, aby sjednotil všechny bez rozdílu pod pojmem národ a ukázal všem stejnou a hlavně jasnou cestu, nabízí široké spektrum situací a jejich řešení. Čtenář je ujištěn pouze jedním a to tím, že každé jeho chování ovlivňuje chod dějin. Žádný příběh není tak malý, aby byl z dějinného hlediska nepodstatný. Každý jeden svým jednáním určujeme podobu světa, ve kterém žijeme. To je myslím to největší sdělení této prózy.

Osobní příběh Vladislava Vančury by se dal připsat k hrdinským činům jeho literárních postav z *Obrazů*. Sám jeho tragický osud nám zvráceným způsobem předkládá další životní příběh plný hrdinství, odvahy a statečnosti. Právě symbolem těchto lidských vlastností se Vančura stává pro další generace.

Vladislav Vančura byl za svoji protifašistickou činnost dne 12. května 1942 zatčen, mučen a vyslýchán. Věznilům neprozradil ani slovo a 1. června 1942 byl zastřelen.⁵²

Za německé okupace bylo nemyslitelné veřejně uctít jeho památku. Tryzna proběhla až po válce 12. června 1945. Jan Mukařovský při této příležitosti pronesl již zmiňovanou řeč, v níž mimo jiné zaznělo:

„V osobě velkého básníka měla být popravena kultura národa, který celé své existenční oprávnění v minulosti a celou svou obranu v přítomnosti založil na hodnotách kulturních. [...]

Zavražděním Vladislava Vančury zhuštil se celý mrak útisku a v jedinou palčivou krůpěj, ale také odpor proti němu našel si symbol. Všichni jsme pocítili, že kolo dějin se v té chvíli viditelně pohnulo směrem ke konečnému spravedlivému soudu.

---

⁵² Kolektiv autorů: *Česká literatura v boji proti fašismu*. Československý spisovatel, Praha 1987, s. 325.

„Obraz z dějin národa českého“ – napsal nedávno o Vančurově smrti s narážkou na název poslední básnickovy knihy žurnalista, a vyjádřil tím pregnantní zkratkou pocit, který tehdy zachvěl námi všemi. Vladislav Vančura vešel v té chvíli v paměť národa ne už jako hrdina, ne už jen jako umělec, byť sebe větší, ale jako symbol, který spontánně zasvitne v novém světle po každé napříště, až se bude rozhodovat o osudech české kultury, o jejím dalším směřování, o jejích základních rysech a vlastnostech.“⁵³

Uvědomuji si, že je při nejmenším zvláštní, že v práci, ve které se zabývám především dobovými texty, znenadání popisují pouze tragický konec života jednoho z autorů, avšak velice mě zaujala skutečnost, že Vančura svým jednáním – i tím, že napsal *Obrazy z dějin národa českého* – se postupně stal jedním z dalších národních symbolů. Určitým způsobem je jeho poslední dílo jakousi „národní pochodní“, jež může být čestně předána dalším generacím.

„N a š í povinností však je uvědomit si, že jeho ‚Obrazy z dějin národa českého‘ byl jeden z největších válečných činů českých za této války.“⁵⁴

2. 2. ZE STARÝCH LETOPISŮ

Kniha *Ze starých letopisů* Ivana Olbrachta vyšla v roce 1940 a nově zpracovává pověsti a další příběhy od příchodu praotce Čecha přes Dívčí válku a přijetí křesťanství v Čechách až po legendu o sv. Václavovi.⁵⁵

Kniha by se dala rozdělit na tři části podle toho, z jakého historického pramene autor vycházel, jedná se o Kosmovu kroniku, Hájkovu kroniku a Křišťanovu legendu. Každému z těchto spisovatelů pak věnuje úvodní kapitolu a zamýšlí se, na kolik se dané dílo dá považovat za historicky pravdivé, popisuje postupy autorů a sám Olbracht v těchto částech upozorňuje, že nechce vytvořit historicky přesné dílo, ale pouze předat dál příběh, který utvářel národní pospolitost po celá staletí. *„Ale pravdy je v ‚báječném podání starců‘ velmi mnoho. Arci pravdy poněkud jiné, než jakou můžeme nalézt v přesných výpočtech nebo v záznamech a důkazech dějepisné vědy. Je to pravda vzpomínky. Vzpomínky celého národa. Takové, kde pravdivou skutečností jest jen*

---

⁵³ MUKAŘOVSKÝ, J.: *O Vladislavu Vančurovi...*, Praha 1945, s. 1–2.

⁵⁴ Tamtéž, s. 5.

⁵⁵ DOLEŽAL, Jiří: *Česká kultura...*, s. 133.

*nejvlastnější jádro vypravování, a vše nepodstatné časem mizí, mění se, doplňuje, zbarvuje a zkrášluje podle toho, v jakých dobách národ svou vzpomínku vypravuje, v co věří, o co bojuje, jaké jsou jeho naděje a zklamání.*⁵⁶

Olbracht si vybírá „nejvlastnější jádra“ starých legend a příběhů a zkrášlí je do podoby, která vyhovuje dobové náladě. Přesto jeho *Letopisy* nepodléhají času a pochopí je čtenář v každé době. Evidentně si autor uvědomuje, že společné povědomí o národních příbězích je podstatnější, než pravdivost těchto příběhů jako taková.

Olbracht píše podobné dílo, jako už půl století před ním napsal Alois Jirásek (*Staré pověsti české*), navíc v době, kdy vycházejí i Vančurovy *Obrazy z dějin národa českého*. Olbracht si však vybral méně známé příběhy⁵⁷, které převyprávěl novým způsobem. Autor se netají tím, že jeho dílo je psáno „populárně“ – tedy je určeno široké veřejnosti, především pak dětem a mládeži.

Stejně jako Vančura i Olbracht vychází z historických faktů, nebo lépe řečeno z historických textů. Snaží se, jak už bylo řečeno, najít podstatu příběhů a poutavě je převyprávět. Na rozdíl od Vančury chce však Olbracht vytvořit dílo přístupné široké veřejnosti a celé dílo je narušeno od *Obrazů* prodchnuto morálními apely. Např. v kapitole *Zrádný Durynk* je zabit mladý kněz, aniž by k tomu Durynk měl rozkaz, kníže jeho skutek odsoudí a označí za hřích a Durynk se následně sám oběsí. V příběhu je jasně ukázána vina i její potrestání, jež může dostihnout člověka v mnoha podobách.

Letopisy mají být prvním poučením o národních příbězích, mají zasvětit mladé čtenáře do vlasteneckých představ o českém národě. Stejně tak mají předat morální ponaučení Olbrachtovy *Biblické příběhy*, které vyšly o rok dříve (1939) s podtitulem *Starý zákon pro mládež*.⁵⁸ Olbracht se na počátku druhé světové války rozhodl vychovat další generace tím, že sepsal příběhy, jež jsou základní součástí „paměti národa“. Vytvořil tak prostor pro vybudování pocitu národní sounáležitosti u mladých čtenářů. Tato skutečnost může být vnímána jako silný projev víry v přežití národa. Je důležité vzdělávat další generaci zvláště v případě, že nastalá situace hroucení světa kolem nás je jen krátkou etapou v životě lidstva.

---

⁵⁶ OLBRACHT, Ivan: *Ze starých letopisů*. Státní nakladatelství dětské knihy, Praha 1957, s. 8.

⁵⁷ PÍŠA, A. M.: *Ivan Olbracht*. Československý spisovatel, Praha 1982, s. 119.

⁵⁸ Kolektiv autorů, *Česká literatura v boji...*, s. 232.

Národní legendy a mýty, které si Olbracht vybral, jsou převyprávěny srozumitelným jazykem, přesto autor zachoval výrazy a tvary slov, aby dílo působilo opravdu jako bájesloví.

Druhá kapitola Letopisů se nazývá „*Vítej, zemi zaslíbená, a zachovej nás bez pohromy*“ a jedná se o příběh, který popisuje příchod „*vojvody a starosty svého kmene*“ Čecha na Říp. Věta z názvu pak podle tohoto vyprávění měla zaznít z úst právě Čecha a je jakýmsi ujištěním, že od dob, kdy Češi přišli do své země, národ vytrval i v těch nejtěžších chvílích a přežil celá staletí. Hrdinové z legend se v knize jeví jako ochránci celého národa, kteří svou vlast nikdy neopustí. Všichni tito hrdinové jsou společným dědictvím všech Čechů, a proto Olbrachtovy letopisy ukazují na důležitost pospolitosti uvnitř národa. Můžeme si všimnout ne úplně explicitní, ale přesto znatelné snahy dát Čechům pocit, že „legendární“ postavy je neopustily a v těžkých chvílích jim přijdou na pomoc.

V kapitole Bitva na Tursku promlouvá velitel k vojákům slovy: „*Kdyby bylo ve velitelově moci dodat bojovníkům statečnosti, zdržel bych vás řečí s mnohými oklikami. Ale protože máme nepřitele už před očima, budu stručný. Ve válce mají všichni odhodlanost stejnou, ale různé podmínky výsledku boje. Oni bojují za slávu malé hrstky lidí, my za svobodu lidu a svoji a za poslední možnost spásy; oni, aby loupili cizí majetek, my, abychom uchránili drahé nám děti a ženy. Buďte silní a chovejte se statečně! [...] Ti jejich duchu překáží v boji strach, ocítají se v nebezpečí největším, odvaha jest však jako zed' a zmužilým pomáhají sami bohové.*“⁵⁹ Tato válečná řeč se přesně hodí do doby vzniku celého díla. Výzvy ke statečnosti a odhodlanosti se objevují i v jiných kapitolách.

Národní příběhy v této knize nesou významy obdobné jako u Vančury, přesto se obě díla zásadně liší. Na první pohled rozsahem, dále především tím, jakým čtenářům byla díla určena. Národní příběh přesto v obou dílech připomíná důležitost společné historie, kterou je dobré si připomínat v každém věku. Oba autoři tak společně pokryly „poptávku“ po národních legendách a příbězích, k nimž se každý vlastenec mohl uchýlit v těžkých chvílích války.

---

⁵⁹OLBRACHT, Ivan: *Ze starých letopisů...*, Praha 1957, s. 29.

3. STUDIE

„Povzbuzující obraz vyhnání Němců prochází celou českou literaturou.“⁶⁰

3. 1. MOUDROST STARÝCH ČECHŮ

Roman Jakobson na podzim roku 1943 vydává v New Yorku knihu s názvem *Moudrost starých Čechů*.⁶¹ Tato odborná práce se zabývá dějinami „československého“ národa⁶² a jazyka, velkou dávkou pozornosti věnuje cyrilometodějské tradici a dalším historickým kořenům, z nichž „československá“ kultura vychází. K tomuto odborně zaměřenému tématu se v Jakobsonově práci přidal ještě jeden vše prostupující aspekt, který by se na první pohled dal popsat jako víra v národ a jeho nedotknutelnost, pokud však čteme pozorněji, zjistíme, že se jednoznačně jedná o vyjádření hluboké nenávisti vůči národu německému. První varování, které by mělo čtenáře upozornit na to, jaká „moudrost“ Čechů bude v díle popisována, se objevuje již v podtitulu knihy *Odvěké základy národního odboje*. Zde však ještě není jasně dané, proti čemu národ v knize bojuje. Vezmeme-li však v úvahu, v jaké době dílo vychází, není třeba dlouze přemýšlet. Vše, co nějakým i nepatrným způsobem souvisí s německou kulturou, je v této knize předkládáno jako skutečnost, v níž má každý plné právo najít zdroj své nenávisti proti nacistickému Německu. Dalo by se říci, že v určitých částech kniha působí na čtenáře jako podklad pro oprávněnou zlobu vůči Němcům, jako ospravedlní vlastní „národní nenávisti“, jež podle knihy musí cítit každý Čechoslovák už od nepaměti.

Autor se názvem své knihy jasně hlásí ke Komenskému (*Moudrost starých Čechů za zrcadlo vystavená potomkům*⁶³) a velice často odkazuje i na Františka Palackého.⁶⁴ Polemizuje dále především s Emanuelem Rádlem, „konkrétně s jeho knihou *Válka Čechů s Němci (1928), přesněji řečeno s historickými argumenty, jimiž*

---

⁶⁰ JAKOBSON, Roman: *Moudrost starých Čechů. Odvěké základy národního odboje*, Československý kulturní kroužek, New York 1943, s. 109.

⁶¹ LEHÁR, Jan: *Roman Jakobson: Moudrost starých Čechů. Nedokončená polemika o smysl českých dějin*, in: *Česká literatura 43*, Nakladatelství Čs. akademie věd, Praha 1995, s. 39.

⁶² JAKOBSON, R.: *Moudrost...*, s. 6.

⁶³ KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moudrost starých Čechů: za zrcadlo vystavená potomkům*, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1954.

⁶⁴ LEHÁR, J.: *Roman Jakobson...*, s. 44.

chtěl Rádl v prvních dvou kapitolách svého díla dokázat, že chápání poměru Čechů k Němcům jako odvěkého zápasu je mylná představa vyvolaná v život Palackým.⁶⁵ Části Jakobsonovy *Moudrosti*, kde kritizuje výše zmíněné Rádlovo dílo, jsou pro dnešního čtenáře spíše jasným potvrzením a zřejmým zvýrazněním toho, že Jakobsonovy názory byly platné pouze v době vzniku tohoto textu.

Jakobson vybírá cíleně historické události, v nichž dominuje boj německého jazykového prostoru s českým (nebo lépe slovanským). „*Zajímala se [československá země] o své západní sousedy, a hlavně její západní sousedé, Němci, se zajímali o ni. Opanovat tuto krásnou a bohatou zemi – takový byl v jádru jejich neutuchající zájem.*“⁶⁶ K této ukázce je třeba dodat, že Jakobson mluví o 10. století. Opírá se o historické skutečnosti, jež však hodnotí optikou doby druhé světové války. Pokud Jakobson tvrdí, že již v 10. století Němci chtěli vládnout v českých zemích, nejspíše má určitým způsobem pravdu, ale prohlašovat, že německý národ nepřetržitě dalších deset století nemyslel na nic jiného než Čechy zničit, je při nejmenším velice zavádějící.

„*Nesčetnými staletími pěstovali a vzdělávali Němci umění dobyvačných výprav, nauku bleskových útoků, mistrně připravených znesvářením sousedících kmenů, postupným rozvracováním jejich zázemí, záplavou náhončích, podněcovatelů a špiónů, zakládáním německých hospodářsko-politických buněk atd., atd.*“⁶⁷ Tato pasáž krásně ukazuje, jak málo stačí, aby odborná práce klesla k něčemu tak nevědeckému, jako je ideologie. Opět upozorňuji, že autor nepíše o žádném období, které by bylo blízké druhé světové válce, ale o období časově velice vzdáleném. Autor viditelně zkresluje historické události tak, aby byly poplatné době vzniku této knihy, a snaží se ve své práci říci to, co každý chtěl a možná i potřeboval ve vypjatém období druhé světové války slyšet. Určitým způsobem na českých územích jakýsi „odvěký boj“ do jisté míry probíhal, ale jistě nevykazoval znaky, o nichž hovoří Jakobson – ty jsou totiž až příliš podobné válečnému konfliktu mezi nacisty a zbylým světem, než sporu mezi německou a českou kulturou. O 13. století Jakobson hovoří například takto: „*Povzbuzující obraz vyhnání Němců prochází celou českou literaturou od velkomoravské legendy, srovnávající odchod zahanbených Němců a rozptýlením mlhy, a přes svatoprokopský*

---

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶JAKOBSON, R.: *Moudrost...*, s. 26.

⁶⁷Tamtéž, s. 28.

cyklus až k poesii husitské s její nádhernou vidinou jejich budoucího definitivního vypletí a následujícího štěstí a blahobytu pro českou zemi a celý svět.“⁶⁸

Velice jednoduše by se dalo říci, že autor nevidí nic pozitivního na ničem, co nějak souvisí s německým národem. Otu Velikého autor charakterizuje jako „*císaře s malou gramotností*“⁶⁹, kulturní přínos německých přistěhovalců jako „*nevalný*“, proti němuž se „*díkybohu, ozval nesmlouvavý, živelný odpor českého národního vědomí*“⁷⁰, literaturu 14. století a konkrétní básnickou skladbu této doby komentuje slovy: „*Tyto úskoky jsou tu posouzeny jako výsledek vrozených a nenapravitelných vlastností německých: kamkoli se dostane Němec, hledí všechny ponížít, nikoho neposlouchat a lstivě se domáhá nadvlády.*“⁷¹ Dále tvrdí například: „*V prvních desetiletích 14. století německé úklady hrozí Čechům zvenčí a zevnitř: k záluďným zásahům z říše se doma druzí pletichy německých důvěrníků králových a rovněž německých přistěhovalých měšťanů.*“⁷² V celé knize se dá najít spousta dalších takovýchto příkladů. Jak již jsme si řekli, Jakobson přetváří národní uvědomění a sounáležitost v naprosto jasnou agitaci, jež s sebou nese velkou dávku nesnášenlivosti vůči národu německému. Vyhroutil československý nacionalismus tak, aby měl „slovní i kulturní“ zbraně v boji proti nacionalismu německému. Využívá však historické skutečnosti takovým způsobem, který hraničí s násilným překroucením v požadovanou „nepravdu“. Určitým způsobem se autor dostává do područí vlastní (i kolektivní) zloby vůči Němcům, která ač byla v daném období oprávněná a určitým způsobem se dá i v dnešní době ospravedlnit, nemá ve vědeckých studiích žádné místo.

Velice působivé jsou již zmiňované pasáže, kde autor kritizuje spis Emanuela Rádlu *Válka Čechů s Němci*, která vyšla již v roce 1928.⁷³ Autor nepřipouští ani zanedbatelnou podobnost Čechoslováků s Němci. Vysmívá se například Rádlovu tvrzení: „*Nedejme se zmásti tím, že nějaký žurnalista objeví v nějakém vlasteneckém časopise německém útok na Čechy! Byly, jsou a budou útoky a nepřátelství; ale byly a jsou také styky kulturní – a kultura vítězí nad zlostí! [...] Faktum jest, že kulturně stojíme Němcům nejbliže, a že mezi námi a Němci nebyly jen války, nýbrž většinou*

---

⁶⁸ Tamtéž, s. 109-110.

⁶⁹ Tamtéž, s. 24.

⁷⁰ Tamtéž, s. 114-115.

⁷¹ Tamtéž, s. 143.

⁷² Tamtéž, s. 117.

⁷³ LEHÁR, J.: *Roman Jakobson...*, s. 44.

prátelská výměna kulturních statků.“⁷⁴ Jakobson tento Rádlův výrok komentuje slovy: „*Při pomyslení, že takové výroky, ovšem uvítané a náležitě využité německou propagandou, mohly býti proneseny před necelými 15 lety a že si dodnes nalézají mezi Čechy nadšené obdivovatele, [...] jde skutečně až mráz po zádech.*“⁷⁵ Tuto polemiku jsem vybrala záměrně, zatímco Jakobsonovi lezl mráz po zádech z výroků Emanuela Rádla, mně na druhou stranu leze mráz po zádech z výroků Jakobsonových. Jedná se o nádhernou ukázkou toho, jak časově proměnné jsou názory na život, jak snadno se zaměňuje ideologie za pravdu a především jak těžká je orientace ve světě okolo nás, a tudíž i hledání pravdy samotné.

„*Moudrost starých Čechů je nezakryvané politikum a Stanislav Budín nijak nezkreslil její intenci, když ji v Newyorských listech přivítal slovy, že má ,všechny předpoklady k tomu, aby se stala ideologickou základnou druhého československého odboje.*“⁷⁶ Dílo bylo ve své době jistě žádoucí a vítané, avšak cíleně hledat v minulosti „odvěký odboj“, a tím mystifikovat čtenáře, je při nejmenším neprofesionální. Dobový kontext, ve kterém text vznikl, však musel i takové osobnosti, jakou Roman Jakobson bezesporu byl, dát určitý pocit oprávněnosti pro její náhled na danou problematiku. Nesmíme zapomínat, do jaké míry zvěrstva nacistického Německa ovlivnila i *Moudrost starých Čechů*, silné pohrdání německým národem můžeme nalézt skoro na každé stránce, a tento dobový kontext, v němž nacisté byli posuzováni jako nelidské zrůdy, je neodmyslitelnou součástí nejen díla Romana Jakobsona. Shrnula bych to asi tak, že Jakobson se v určitých pasážích vyjadřuje neprofesionálně a nevědecky, ale pouze z pohledu dnešního čtenáře.

Odhlédněme teď od problematiky, zda je či není kniha vědecká, a zaměřme se více na Jakobsonův „národní boj“. Již jsme si řekli, že autor nemá snahu pouze povzbudit národní uvědomění a hrdost, ale razantním způsobem vybízí k otevřenému boji s německou kulturou. Do jeho díla neproniká jen jeho osobní vlastenectví, ale i již zdůrazňovaná nenávisť vůči nacistům, a to takovým způsobem, že čtenář se tím může velice jednoduše nechat pohltnout. Autor z národních příběhů vytváří příčiny nesnášenlivosti. Zachází tedy s „národním dědictvím“ úplně jinak než domácí literáti dané doby. Zatímco ve většině mnou zkoumaných textů nalezneme národní symboly a

---

⁷⁴ JAKOBSON, R.: *Moudrost...*, s. 223.

⁷⁵ Tamtéž, s. 224.

⁷⁶ LEHÁR, J.: *Roman Jakobson...*, s. 39-40.

příběhy jako zdroje národní pospolitosti a především útěchy, Jakobson je staví do jiného světla – chce skrze tyto příběhy bojovat. Zatímco čeští literáti se doma snaží uklidnit a posílit národ tím, že ukazují čtenářům naději v těžké chvíli, Jakobson se v exilu nesmířil s německou okupací a válčí na literárním poli.

Národní příběh v Jakobsonově podání není nijak mystifikován – pokud se na něj díváme jako na historicky danou skutečnost, Jakobson nebeletrizuje. Jestliže nebereme v úvahu jeho vlastní posouzení daných okolností, je zřejmé, že podává ověřené informace o historických faktech – v této rovině je Jakobson věrohodný. Jakmile začne hodnotit dané skutečnosti, jím vybraný národní příběh dostane novou podobu. Historické události se stávají nositeli dalších významů, ozřejmují starobylost národa a jeho kořeny, jeho odvalu, sílu atd., ale také se mnohem jasněji tyto národní příběhy vymezují proti „odvěkému nepříteli“. Celá staletí musel – podle Jakobsona – český a slovenský jazyk urputně bojovat o své místo ve střední Evropě. Z vzájemného působení obou jazyků v evropském prostoru se v Jakobsonově díle stává boj na život a na smrt. Nechce příměří ani kompromis, národ by měl konečně zvrátit od pradávna daný osud a bojovat do vítězného konce proti německé kultuře. Jakobsonův nacionalismus je stejně vyhrocený jako nacionalismus německý, používá tedy stejné kulturní zbraně jako nepřítel.

Jakobsonova *Moudrost starých Čechů* v době svého vydání rozvířila debatu v československých exilových kruzích⁷⁷, což dokazuje především ten fakt, že Jakobsonova práce byla v době svého vzniku velice aktuální, jelikož autor se snaží dobrat nějakého konkrétního smyslu dějin. Jakobsonovy myšlenky byly podporovány i odsuzovány již v době vzniku této práce. Diskuze, která se mohla zdát v období druhé světové války zásadní, však po skončení bojů zapadla. „*Po válce, jejíž konec přinesl uskutečnění Jakobsonových politických vidin, však nebylo v Československu kupodivu pro autora Moudrosti starých Čechů místo a polemika o smysl českých dějin, kterou rozvířil, neměla na domácí půdě pokračování.*“⁷⁸

Srovnáme-li, jak s národními příběhy zachází a jak je používá Vančura oproti Jakobsonovi, nalezneme hned několik zásadních rozdílů. Vančura *Obrazy z dějin národa českého* píše víceméně pro sebe, tím nechci říci, že by Vančura nechtěl, aby jeho dílo bylo čteno, ale celá jeho próza působí jako jeho niterná potřeba reagovat na

---

⁷⁷ LEHÁR, J.: *Roman Jakobson...*, s. 45-47.

⁷⁸ Tamtéž, s. 47.

dobovou skutečnost. Vančura je věrný svému umění a nikterak nevybočuje ze svých vlastních vnitřních hranic. V díle nemoralizuje, dané skutečnosti pouze ukazuje a nehodnotí je. Naproti tomu Jakobson cítí velkou potřebu morálně apelovat na čtenáře. Cíleně hodnotí a hranice mezi pozitivní a negativní kritikou je velice jasná, Němci jsou zlo a Slované dobro. Oba autoři více či méně vycházejí z historických faktů, každý s nimi zachází však úplně jinak. Historická kostra národního příběhu podléhá pod perem každého z nich jiným intencím. Vančura vytvořil heroický příběh plný obrazů, které ukazují velké množství životních zkušeností "lidstva" a v nichž má vina a viník mnoho podob. Jakobson zná nepřítel velice dobře a nikoho nenechává na pochybách, kdo tím skutečným viníkem všeho zla je. Vančura vše spojuje a dynamizuje, vidí vývoj a možnosti volby, vidí člověka, ne národ, i přesto, že člověka ukazuje v rámci konstrukce národních příběhů. Jakobson záměrně překrucuje a výrazným způsobem i znásilňuje poznatky z doby minulé, vidí pouze kulturní střety dvou jazykových sfér, ale v jeho práci naprosto fatálně chybí člověk. Popisuje, který národ měl dříve váženost a postavení (jako by to o něčem vypovídalo), ale zastírá jakékoliv lidské rozhodnutí, možnosti volby, dynamičnost lidského bytí, prakticky odlidšťuje dějiny tím, že použije národ jako jednu jedinou stejně se chovající „bytosť“. Tyto Jakobsonovy tendence jsou nejlépe patrné právě ve srovnání s Vančurou.

Další velice podstatnou skutečností je, že literárně činný člověk v okupovaném Československu neměl takový prostor pro vyjádření nenávisti vůči Němcům. Volnost exilu jistě také ovlivnila Jakobsonovo dílo do té míry, že čtenář z celé *Moudrosti* cítí nezastřené pohrdání Německem, které si autor v tehdejší Československu nemohl dovolit. Dnes se můžeme pouze dohadovat, zda by domácí autoři psali s větší dávkou odporu a nepřátelství, pokud by nepodléhali buď své vlastní autocenzuře, nebo oficiální německé cenzuře. Jakobsonovo dílo psané daleko od dění v Československu dokazuje, jak silné a vše zasahující bylo protiněmecké cítění. Osobně nevěřím, že by například konkrétně Vančura, který zaplatil za svoji uměleckou činnost cenu nejvyšší, podléhal nějakým zásadním způsobem dobově poplatné nenávisti s jejím zničujícím charakterem, jež se projevuje v uměleckých pracích této doby. Vančura opěvuje jazyk více, než národní příslušnost, přesto nemůžeme vyloučit, že i na Vančuru doléhala jistým způsobem vlastní cenzura.

Jakobsonova *Moudrost starých Čechů* je dílem, které i po skoro 70 letech vyvolává vlnu nejrůznějších emocí. Můžeme jej vnímat i jako ukázkou toho, jak hluboko

do lidské existence prostupuje strach a nenávisť. Po přečtení tohoto textu na čtenáře dopadá celá tíha války, jež se slovně vyjadřuje jen velice obtížně. *Moudrost starých Čechů* by postrádala jakoukoliv vnitřní hodnotu, kdyby se vytrhla z kontextu doby, v které dílo vzniklo. Nemůžeme říci, že by tato kniha byla neodborná, autor viditelně velice dobře znal historické texty, jež analyzuje a komentuje, ale přesto je téměř na dosah touha, jež autor evidentně cítil, touha vyjádřit svůj hněv a desilusi, jež každá přináší válka.

ZÁVĚR

Zkoumané texty v této práci vykazují značný počet společných znaků. Vypjatá atmosféra začátku druhé světové války se promítla do každé z nich, i když tento strach z ohrožení lidské existence je ve všech případech reprezentován odlišně, jeho síla a vážnost se v dílech zřetelně odrážejí. Pro člověka, který nikdy na vlastní kůži žádný válečný konflikt nezažil, je obtížné analyzovat rozsah, s jakým se válka podepsala na daném díle. Lidská touha najít společné kořeny, vzory a příběhy se stává v tomto období niternou potřebou, proto se také tak otevřeně objevuje ve všech textech této práce. Jednotlivec, individuum se v dané literatuře ztrácí ve větším celku, jakým je národ. Tato explicitní potřeba patřit k svému národu, být jeho součástí a hlásit se ke všem znakům, jež symbolizují tuto příslušnost, je zřejmá ve všech vybraných textech. Ztráta jakýchkoliv jistot v lidské existenci a i ohrožení existence samotné vytvářejí pro danou literaturu kontext plný těch nejniternějších lidských emocí, což činí z dobových souvislostí, jež ovlivňují text, špatně čitelný a především pro člověka bez válečných zkušeností špatně pochopitelný prostor, ve kterém se však realizuje celý význam daného díla. Tato skutečnost velice ztěžuje interpretaci daných textů a já si to plně uvědomuji.

Díla tohoto období mají tendenci se vymanit (vůči nepříteli), ale i stát se součástí celku většího (celku národního). Národní symbol je používán jako znak, pod nímž se shromáždí národ v boji proti společnému nepříteli, a tím se smažou rozdíly mezi jednotlivci. Tento znak bychom mohli popsat jako plochý – odstraňuje rozdíly mezi individualitami, ale pokud se zamyslíme nad kontextem dané doby, nad hloubkou emocí, které byly s národním znakem spojovány, stává se tento národní symbol velice plastickým a dynamickým.

V práci jsem také zmínila, že národní symbol se v daném období stává znakem kvalitativním, tato jeho podstatná funkce se projevuje v dílech jasně – co je české (označené národním symbolem) je v zásadě dobré a správné, co je německé (jednoduše neoznačené národním symbolem) je zlé a nepřijatelné. Pokud se smíříme s tímto extrémním zjednodušením, je zřejmým faktem, že v rámci české literatury této doby nenajdeme žádné zásadní dílo, které by bylo nějak výrazně subverzivní. Znaky byly jasně dány, a kdo chtěl vyjádřit příslušnost k českému národu, je jednoduše použil. Literatura s sebou nesla – jak je již řečeno výše – sjednocovací funkci, a proto prostor pro subverzi v dané době byl minimální a autoři k ní netíhli.

Důležité pro národní symboly v daných dílech je jejich jednoduchost a srozumitelnost, byly užívány přímo a s jasným poselstvím. Čtenář se nad nimi nemusel dlouze zamýšlet; často jsou použity už v názvu díla, což je podmíněno tím, že čtenář si tak mohl být naprosto jist, že čte to „správné“ dílo.

Dalším společným prvkem všech textů je pojetí národa jako nejvyšší lidské hodnoty. V textech se prakticky nemluví o lidském právu na život nebo odsouzení války samotné atd., ale pouze o obraně národních hodnot. Přežití národa je postaveno výš než přežití jednotlivých lidí. Autoři nehovoří o člověku, ale o národě. Pojem národ zde tedy nestojí jako jakýsi prázdný konstrukt, ale je zcela naplněn nejrůznějšími – velice podstatnými a silně citovými – významy. Výraznou výjimkou v rámci tohoto zobecnění je dílo V. Vančury *Obrazy z dějin národa českého*, kde je na jednu stranu zdůrazňován člověk a lidstvo více než národ samotný, přesto – na druhé straně – Vančura celou svou prózu zařazuje do „kategorie“ národních příběhů.

Důležité pro literaturu období druhé světové války je fakt, že tato umělecké činnost neměla čtenáře bavit a v žádném případě se nejedná o literaturu, která měla volnočasově rozptýlit. Čtení (a nezáleží, zda poezie nebo prózy) s sebou v tomto období nenese žádnou zábavnou funkci. Slovní umělecké vyjádření v dobovém diskursu nabývá dalších rozměrů; asi nejpodstatnějším se zdá být podtext, který by se dal nejlépe nazvat jako manifestační. Umělci dávají značný důraz na jazykovou vyspělost české společnosti (ať už ji hledají v jejich současnosti nebo se obracejí do minulosti) a hledají starobylé kořeny české kultury. Český národ v tomto období bojuje alespoň slovem (doma i v exilu), neboť fyzická obrana mu byla odepřena. Česká literatura se stala prostředkem k boji – asi nejvýrazněji je tato manifestační funkce literatury vidět na druhém pohřbu Karla Hynka Máchy, který proběhl 7. května 1939. Už jen skutečnost, že i čeští politici (guvernér banky, pražský primátor) měli vnitřní potřebu přestěhovat Máchovy ostatky z Němci zabraného území, jasně dokazuje, jak existenčně důležitá byla emoce vlastenectví. Z celého popisu pohřbu je jasně patrné, že pro obyvatele „Protektorátu“ nebylo ani tak podstatné, kým Mácha skutečně byl, ale především to, jaké další významy se v této době skrývaly za jeho jménem. Na celém obřadu je asi nejviditelnější naprostá absence jakékoliv kritiky básníka nebo jeho díla, chybí jakákoliv polemika nebo alespoň nějaký výrazně individuální názor (nebo lépe řečeno nějak se lišící názor). Účastníci tohoto smutečního aktu, jak již bylo řečeno, nepřipomínají ve svých projevech vůbec Máchu samotného, ale pouze národ a národní

příslušnost, jež se staly novým významem pojmu Karel Hynek Mácha. Implicitní vzdor, jenž celý rituál pohřbu prostupoval, je nejvýraznější ukázkou nejen toho, jak důležitou funkci národní symboly v daném období měly, ale především podtrhává bojovou úlohu česky psané literatury v době druhé světové války.

Pro literaturu daného období je také typické hledání jistot v minulosti. Poezie připomíná dávno zemřelé umělce a próza popisuje historické příběhy a legendy, respektive nejstarší vývoj české kultury. Literatura ukazuje osobnosti jako národní patrony, kteří mohou být ostatním příkladem, a popisuje události, jež dokládají starobylost českého národa a z nichž může čtenář čerpat naději a útěchu. Tento model použití historie takovým způsobem, aby naznačila budoucnost, je v daném období velice frekventovaný a autory záměrně vyhledávaný. Společný jazyk a historie jsou totiž základními kameny, z nichž vyrůstá pojem národ jako takový; autoři si byli evidentně vědomi toho, že stavění na těchto skutečnostech funguje jako prvek slučovací a vytváří pocit sounáležitosti, jež se ve válečném období jeví jako životně důležitý. Nesmíme opomenout ani fakt, že popsání lidského utrpení v minulosti působí jako upozornění na to, že lidé prožívali těžké a život ohrožující časy neustále v celém průběhu dějin, což může na čtenáře působit buď jako jistý druh uklidnění, nebo jako ukáзка nejrůznějších vzorů chování v podobných situacích.

V absurdní době války lidé tíhnou k hledání jakéhokoliv smyslu dění okolo nich. Literatura konce třicátých a začátku čtyřicátých let má niternou snahu alespoň nějaký smysl lidské existence nalézt, bezradnost, s jakou to činí, je však až zřetelně bolestná.

V předchozích odstavcích jsem se snažila shrnout a do jisté míry zobecnit veškeré podle mě zásadní poznatky, které se týkají všech textů, jimiž se zabývá tato práce. Nyní bych věnovala pozornost jednotlivým částem práce a konkrétním analýzám, ke kterým jsem došla. V první třetině mé práce se věnuji poezii doby před okupací i během ní. Za nosné národní symboly, jež byly v této době asi nejfrekventovanější, jsem si záměrně vybrala národní ikony Karla Hynka Máchu a Boženu Němcovou, které v různých textech zastupují různé významy. Již bylo řečeno, že v této době bylo naprosto nepodstatné, kým dané osobnosti byly za svého života; k jejich jménu se začaly vztahovat nové – zejména citové – obsahy. Asi ve všech zkoumaných básních je možné zaměnit pojem Mácha/Němcová za pojem národ, což značí za prvé fakt, že tyto osobnosti jsou součástí národa (splývají s ním), za druhé to, že jsou vybranými nositeli národních ctností. Mácha i Němcová symbolizují především národní hrdost a odvahu;

v básních jsou prezentováni jako mravní vzory. Konkrétně pojem Mácha překrývá významy emocí, jako jsou sounáležitost, nejistota, bezpečí, láska k rodné zemi, vzdor, atd.; tedy velice nesourodých pocitů. Stává se symbolem národní tragédie i samotného českého jazyka, je připomínám jako součást paměti národa nebo jako ztracený syn, jež se vrací domů. Mácha je – stejně jako celý národ – nejdříve ponížen (vyzvednutí jeho ostatků jako paralela k odsunu Čechů ze Sudet), ale poté s útěchou a nadějí pohřben v Praze, v centru české kultury. Mácha se dostává do poezie jako jakýsi patron Čech a jeho dílo je povýšeno na nejvíce vlastenecký text, jaký v českém jazyce mohli Češi v dané době nalézt. Němcová se stává symbolem boje za českou kulturu nebo také spolutrpitelem v těžkých časech.

Velkou pozornost jsem ve své práci věnovala symbolu básníka, jenž se v daném období stává mluvčím národa. Můžeme se na tento jev dívat ze dvou úhlů pohledu: za mluvčího národa je možné považovat Máchu (prvního mezi básníky), kterému tyto významy určili jiní v té době žijící básníci; nebo si jako národní mluvčí můžeme označit právě tyto žijící básníky samotné, kteří tuto povinnost přebrali na sebe a promlouvají k národu svými verši v nejtěžších chvílích. Dalo by se říci, že nejvýraznějšími „národními bojovníky“ (na kulturním bojišti) byli právě básníci této doby. Nejlépe dokazuje toto významné postavení básníka druhý pohřeb Máchy, nejen tím, že český národ měl potřebu převést Máchovy ostatky, ale především tím, že jeho rakev byla nesena v té době současnou básnickou generací. Navíc se vlastenecká poezie stala nedílnou součástí denního tisku.

Na tomto místě je také třeba říci, že česká poezie v době okupace je poezií velkých slov a jakéhosi národního patosu. Někdy až násilné zapracování národních symbolů do básní může působit uměle a směšně; především stokrát použitý symbol Máchy, k němuž se básníci neustále vraceli. Dnešnímu čtenáři daná poezie může připadat plochá, bez hlubší myšlenky, možná i trochu naivní, ale pouze do chvíle, kdy si uvědomí, v jakém období tyto básně vycházely. Hloubku, dynamiku a především emoční vypjatost dodává všem básním právě dobový kontext.

Patří asi k přirozenosti člověka, že v tíživých situacích obrací své myšlenky do období dětství, upíná se k domovu a k rodině. Přesně tuto touhu vyjadřuje poezie válečného období. Jako by si poezie této doby pokládala otázku: Kdo jsme a kam patříme? Tato otázka nemíří jen ke každému jednotlivci zvlášť, ale opět i k celému národnímu celku. Hledání životních jistot ve společné minulosti se stává podstatou

nejen české poezie v tomto období. Důraz na společnou paměť národa je velice výrazný už v poezii a próza tento prvek dovedla do dokonalosti.

V druhé kapitole, která se týká prózy, jsem zkoumala dva výrazné texty, jež pojednávají o národních příbězích. *Obrazy z dějin národa českého* Vladislava Vančury jsou dílem veskrze uměleckým, velice rozsáhlým (i přesto, že nikdy nebyly dopsány) a v určitém slova smyslu nadčasovým. Spojení Vančurova jazykového umění s českými národními příběhy vytváří neopakovatelné dílo, jehož heroičnost a monumentalita nemá v české literatuře obdoby. Je příznačné, že právě takovéto dílo vzniká v předvečer druhé světové války, zabývá se totiž celou škálou problémů, jež mohou člověka na jeho životní cestě potkat, nevyhýbá se konfliktům v lidském životě, ale nehledá v nich přímá ponaučení, a tím dává prostor pro jednotlivá rozhodnutí člověka, za něž každý nese odpovědnost. Vančura svá vyprávění „zaldnil“ prakticky všemi myslitelnými lidskými charaktery, přesto i on je prezentuje v rámci pojmu národ. Vytvořil tak národní mytologii, která však nemohla zasáhnout čtenáře napříč celou společností, protože jazyk, jaký zvolil, i detailní popisnost „průměrnému čtenáři“ komplikují cestu k hlubšímu porozumění. Národní příběh, skrze nějž můžeme sledovat „dějiny celého lidstva“, povznesl Vančura na vyšší úroveň tím, že mu dal umělecký rozměr, nadčasovost a určitým způsobem i nesmrtelnost. *Obrazy z dějin národa českého* se do jisté míry staly Vančurovým osobním bojem proti nacistickému Německu, který však – bohužel – Vančura prohrál. Vančurova smrt je pro nás dalším dokladem toho, že tento boj na kulturním poli nebyl nepodstatný, ba právě naopak; česká literatura bojovala proti německé zlovůli do posledního dechu.

Vančurovy činy, jeho statečnost i to, že se před nacistickou hrůzou nijak neponížil a nesnížil, z něj hned po smrti učinily nový národní symbol vzdoru proti válečné zvěsti. Dokonce i jeho *Obrazy z dějin národa českého* se dají považovat za ukázkou síly lidského přesvědčení a víry v humánní (nebo humánnější) svět.

Do určitého protikladu k Vančurovým *Obrazům* jsem postavila Olbrachtovu knihu s názvem *Ze starých letopisů*, liší se rozsahem i obsahem. Jediné, co mají obě práce společné, jsou již několikrát zmiňované národní příběhy. Olbracht zvolil kratší vyprávění tak, aby kniha byla přístupná všem, především dětem. Národní příběh by se v tomto případě dal považovat za nástroj k výchově dalších generací. Oba autoři tak pokryly nabídkou různých pojetí národních příběhů celou společnost.

Obě zkoumaná prozaická díla vycházejí vstříc čtenáři, který má vnitřní potřebu připomenout si velkou a slavnou minulost českého národa. Národní příběh přímo vybízí k tomu, aby čtenář odvedl svou mysl dál od válečných hrůz a našel v historickém příběhu naději a povzbuzení. Tato skutečnost působí o to více, když víme, že obě prózy jsou založeny na historických faktech nebo textech. Vančura dává jasně najevo, že vychází z historických materiálů, ale stejně tak se netají, že je beletrizuje (a tím je mytizuje), na druhou stranu Olbracht otevřeně popisuje, z kterých dobových textů čerpal, a samotné historické spisy považuje za poloviční mýty, které pouze převyprávěl, aby je přiblížil dobovému čtenáři. Tato cílená manipulace s texty, jež jsou součástí společné paměti národa, je dalším důkazem, jak silný byl v době druhé světové války vlastenecký cit.

Ve třetí části své práce se zabývám odborným textem Romana Jakobsona s názvem *Moudrost starých Čechů*. Pokud si toto dílo postavíme do protikladu k ostatním zkoumaným textům, je až zarážející, jak silně je z tohoto díla cítit nenávisť vůči německému národu. Jediným pro mě přijatelným odůvodněním, proč je tato nesnášenlivost explicitně vyjádřena pouze v tomto díle, je ta skutečnost, že americký exil poskytl Jakobsonovi výhodu, jakou s sebou nese necenzurované psaní. Můžeme se však pouze zamýšlet nad tím, do jaké míry působila nacistická cenzura (nebo přímo umělcova autocenzura) na texty, jež vznikaly přímo doma v „Protektorátu“.

Jakobson nevyužívá historické skutečnosti pouze k poukázání na starobylost slovanské kultury a nechce jen upevnit národní uvědomění, ale celé jeho dílo je protknuto další rovinou, jež v domácí literatuře chybí, a tou je nenávisť vůči nacistům. Jakobson znásilňuje své vědecké poznatky tak, že z jeho knihy vzniká spíše česká nacionalistická ideologie, než cokoli jiného. Takové zacházení s vědeckým materiálem je z pohledu dnešního čtenáře tristní a neprofesionální, ale v době druhé světové války žádané a podporované. Jakobson sice mluví o „odvěkém národním odboji“, a tím národem má na mysli národ „československý“, ale spíše než cokoli jiného popisuje dobovou nenávisť a zlobu vůči Němcům, která překračuje jakýkoliv národní rámeček. *Moudrost starých Čechů* sice analyzuje a komentuje historické texty, jež patří mezi nejstarší slovanskou literaturu, přesto tato odborná rovina je zatlačena do pozadí, stejně tak se stává nepodstatným i „československá“ národní kultura, jediné, co je v této knize zásadní a kvůli čemu byla nejspíš napsána, je nenávisťný boj s nacisty. Tento slovní útok i po letech působí svojí nespoutanou zlobou a nesnášenlivostí.

Literatura v letech 1939-1943 vypráví velký příběh generace, jež zažila hrůzy druhé světové války. Strach z ohrožení lidské existence ve své nejvlastnější podstatě se odrazil v každém textu, který v této době vznikl. Česká literatura však tomuto strachu nepodlehla a postavila se mu čelem, vyzbrojena především národním cítěním, jež posilovalo odvahu vstoupit přímo do střetnutí na život a na smrt a nevzdat se alespoň na poli kulturním. Jsem přesvědčena, že česká literatura a její přední osobnosti v tomto boji obstály se ctí.

LITERATURA A PRAMENY

PRAMENY:

HALAS, František: *Naše paní Božena Němcová*. Československý spisovatel, Praha 1953.

HOLAN, Vladimír: *Havraním brkem*. Československý spisovatel, Praha 1958.

HOLAN, Vladimír: *Sen*. Fr. Borový, Praha 1939.

HOLAN, Vladimír: *Zpěv tříkrálový*. Fr. Borový, Praha 1947.

JAKOBSON, Roman: *Moudrost starých Čechů. Odvěké základy národního odboje*, Československý kulturní kroužek, New York 1943.

KOLMAN CASSIUS, Jaroslav: *Železná košile*. Fr. Borový, Praha 1938.

KOMENSKÝ, Jan Amos: *Moudrost starých Čechů: za zrcadlo vystavená potomkům*, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1954.

MALÝ, Jíří, NOVOTNÝ, Miloslav: *Návrat Karla Hynka Máchy*. V. Petr, Praha 1939.

MUKAŘOVSKÝ, Jan: *O Vladislavu Vančurovi. Dvě přednášky*. V. Opatrný, Praha 1945.

Národní listy ze dne 25. 10. 1938, roč. 78., čís. 293, vyd. 3.

Národní listy ze dne 8. 5. 1939, roč. 39., čís. 16.

NEZVAL, Vítězslav: *Dílo – Svazek 9*. Československý spisovatel, Praha 1955.

NEZVAL, Vítězslav: *Pět minut za městem*. Praha, Československý spisovatel, 1953.

OLBRACHT, Ivan: *Ze starých letopisů*. Státní nakladatelství dětské knihy, Praha 1957.

SEIFERT, Jaroslav: *Dílo Jaroslava Seiferta. Svazek 6*, Praha 2005.

SEIFERT, Jaroslav: *Světlem oděná*. Československý spisovatel, Praha 1962.

STAŠEK, Bohumil: *Karel Hynek Mácha na Vyšehradě*. nakladatelství „Vyšehrad“ v Praze, Praha 1939.

ŠIKTANC, Karel: *Udeřila hodina. Poezie z let 1938-1939*. Naše Vojsko, Praha 1964.

ZAHRADNÍČEK, Jan: *Korouhve*. Nakl. Jos. R. Vilímek, Praha 1944.

LITERATURA:

BLAHYNKA, Milan: *Vladislav Vančura*. Horizont, Praha 1981.

- BROGAN, T. V. F.: *Representation and Mimesis*. In: PREMINGER, A.; BROGAN, T. V. F. (edd.): *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. MJF Books, 1993.
- DOLEŽAL, Jiří: *Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie, Národní filmový archiv v Praze*, Praha 1996.
- ECO, Umberto: *Teorie sémiotiky*. Argo, Praha 2009.
- CHALOUPKA, Otakar: *Příruční slovník české literatury*. Kma, Brno 2007.
- ISER, Wolfgang: *Representation. A Performative Act*. In: Krieger M. (ed.): *The Aims of Representation*. Columbia University Press, Stanford 1987.
- KOLEKTIV AUTORŮ: *Česká literatura v boji proti fašismu*. Československý spisovatel, Praha 1987.
- KVAČEK, Robert: *Československý rok 1938*. POLART, Praha 2011.
- LEHÁR, Jan: *Roman Jakobson: Moudrost starých Čechů. Nedokončená polemika o smysl českých dějin*, in: *Česká literatura 43*, Nakladatelství Čs. akademie věd, Praha 1995.
- MED, Jaroslav: *Literární život ve stínu Mnichova*. Nakladatelství Academia, Praha 2010.
- MITCHELL, W. J. T.: *Representation*. In: LENTRICCHIA, F.; McLAUGHLIN, T. (edd.): *Critical terms for literary study*, University of Chicago Press, Chicago 1995.
- MITCHELL, W. J. T.: *Picture theory: essays on verbal and visual representation*. pbk. ed. The University of Chicago Press, Chicago 1995.
- PÍŠA, A. M.: *Ivan Olbracht*. Československý spisovatel, Praha 1982.
- PITKIN, Fenichel Hanna: *The concept of representation*. University of California Press, Berkeley 1972.
- POLÁČEK, Jiří: *Portréty a osudy*. Albert, Boskovice 1994.
- TUREČEK, Dalibor, FAKTOROVÁ, Veronika: *Karel Hynek Mácha 1810 – 2010: Dvě století české kultury s Máchou*. Památník národního písemnictví, Praha 2010.
- BARTHES, Roland: *Mytologie*. Dokořán, Praha 2004.